

עולם ההלכה

מכון סמיכה
ניגשו בכל אחד
נוכח ההלכה

גיליון כ"ב | שבט קודש פ' ויקרא | ז' ניסן תשפ"ה

עולם הפסח

Rabbi Chaim Avraham Zakutinsky, Magid Shuir Curriculum Developer

עולם המועד

ראש ישיבתנו הרב מנחם מענדל פרעמקאט רב ומו"ץ בניו הייבן

The Ka'arah- Seder Plate

The Ka'arah is a plate, specifically made for the Seder, which has spaces for the items that must be displayed on the Seder table: the shankbone, the roasted egg, the maror (bitter herbs), the charoses and, according to most opinions, also the karpas.¹

The Ka'arah is placed before the master of the house.² Other members of the household do not require individual Ka'aros, but will obtain there Seder foods from the master of the house.³ The custom of Square and Biyana Chassidim is that all men from the age of thirteen and onward obtain their own Ka'aros.⁴ Similarly, the custom of Rav Shlomo Zalman Auerbach zt"l⁵ and the Lubavitcher Rebbe zt"l⁶ was that all the men receive their own Ka'arah. [Many have the custom that all the men have their own matzot before them, but not their own ka'aros, for reasons beyond the scope of this halacha.]

הגר"ז דוסיינסקי

The custom of Chabad, Tchernobal and Leluv Chassidim is to place the Ka'arah to the left of the head of the household, with his Kiddush cup to the right.⁷

There are different customs as to when should the Ka'arah be assembled (when should the food be placed on the Ka'arah) and brought to the table. A) Some have the custom to assemble it and bring it to the table before Yom Tov. This is the view of the Chayei Adam,⁸ Kitzur Shulchan Aruch,⁹ Mateh Moshe,¹⁰ Shelah Hakadosh, Rav Yaakov Koppel zt"l,¹¹ the Chasam Sofer and Rav Y. Dushinsky zt"l.¹² B) Others have the custom to assemble and bring it to the table after donning the kittel, before Kiddush. This is the view of the Pri Megadim,¹³ Rav Moshe Feinstein zt"l,¹⁴ Chabad Chassidim¹⁵ and is the custom of those in Yerushalayim. C) Others have the custom to assemble and bring it after Kiddush. This seems to be the view of the Shulchan Aruch.¹⁶ D) While the Gra¹⁷ holds that one should bring the Ka'arah to the table after eating the Karpas (vegetable dipped in salt water). One should conduct himself according to his custom.¹⁸

One is required to immerse metal and glass utensils that are purchased or otherwise acquired from a non-Jew in a mikva prior to their first use. This mitzva is referred to as Tevilas Keilim, the immersion of utensils. The Ka'arah also needs to be immersed in a Mikveh prior to its first use, since it comes in contact with the Seder food.¹⁹

It is preferable to obtain the nicest Ka'arah possible. Many use a silver Ka'arah.²⁰

continues on Page 4

ועל דבר דעת השו"ע הרב, מציונו לו ב' פסקים חלוקים. בשולחנו (סימן לא סעיף ב), שנכתב עבור כלל ישראל, הורה כהרמ"א שיש להניח תפלין בחול המועד. ואף בפסקי הסיידור, שבו הוא הולך כדעת המקובלים ורבינו הארי"ז ז"ל, [זה בגלל שפסקי הדינים בסידורו נכתבו לאנשי שלומון] הביא רק את הדעה שמניחים תפלין (הלכות תפלין), וזה לשונו בסידורו: "ולא יפסיק בשום שיחה כלל בין תפלין של יד לתפלין של ראש כו' וכן המניח תפלין בחול המועד בלא ברכה."

אולם, מעשה רב של רבינו היא שלא היה מניח תפלין בחול המועד. וכן מסופר בספר בית רבי (חלק א עמוד לב), שהעיר שם שאף שבשולחנו הורה להניח תפלין, למעשה לא היה מניח. וזה לשונו: "הנהיג לאנשי שלומו כו' שלא להניח תפלין בחול המועד, על פי דעת הזוהר הקדוש והמקובלים."

תפלין בחול המועד - מנהגי מקהלות החסידים

פתחה

כאמור בסימן הקודם, כבר מימות הראשונים היה מנהג ארץ אשכנז והגלילות להניח תפלין בחול המועד ע"פ גדולי מנהיגיה.

הנהגת הבעל שם טוב

אבל בתקופה מאוחרת, כאשר התפשטה תנועת החסידות, הדבר נשתנה. אבי תנועת החסידות, מורינו הגדול רבי ישראל בעל שם טוב, נהג כשיטת המחבר שלא להניח תפלין בחול המועד. וכן הנהיג את עדתו, שהיו כולם מבני אשכנז, שלא יהיו מניחים תפלין בחול המועד. והגם שזה דורי דורות שקיימו וקיבלו עליהם ועל זרעם כל יוצאי אשכנז את תורת רבינו משה הרמ"א זצ"ל, עם כל זה, כאן נטו מדבריו מפני תוקף דברי הזוהר על חומרת העונש של המניח תפלין בחול המועד. ומאז ועד עתה, נקבע המנהג בכל מקהלות החסידים שלא להניח תפלין בחול המועד. והמקור הראשון על זה נמצא בספר שבחי הבעל שם טוב (עמוד ג, טור ד), וזה לשונו: "דרכו היה כשבא לעיר על ראש השנה, היה בעיר כל החדש. פעם אחת בחול המועד שכוח ראה הרב מוהר"ג [גיסו הרב אברהם גרשון מקיטוב] שאינו מניח תפלין, ודרכו היה להתפלל בכותל מזרח דוקא. וישאלהו, מדוע אינך מניח תפלין היום. והשיב כי ראיתי בספרי טייץ [טייטש] שכל מי שמניח תפלין בחול המועד חייב מיתה. ויקצוף הרב מאד על זה כי הוא מורה ובא מספרי אשכנז ויכול להיות מזה מי יודע מה שיהיה. והלך עמו להרב דקהלה שיאמר לו דברי מוסר, כי היה מוחזק בעיניהם לירא שמים, אלא שאין בור ירא חטאי."

תגובת המתנגדים

ומעניין לצייץ, שאף שהחסידים פירשו כאן ממנהג המקובל באשכנז, מכל מקום על דבר זה לא השיגו עליהם המתנגדים. שמכל החרמות בליטא שיצאו נגד החסידים, לא הוזכר את אי הנחת התפלין בחול המועד עמהם.^[1] וכפי הנראה, הטעם בזה, לפי שכך היתה גם דעת הגר"א (ביאור הגר"א סי' לא סעי' ב; כמו שהבאנו בסימנים הקודמים), וכמו שכתב החיי אדם (כלל יד סעיף טז) שכך נהג הגר"א למעשה. ולא זו בלבד, אלא שהגר"א כתב (שם) דדעה המחייבת בתפלין טעות הוא בפירוש דברי הש"ס.^[2]

ומכל מקום היו יחידים שכן השיגו בדבר זה נגד החסידים, כגון מרן הגאון רבי משולם איגרא אב"ד דפרשבורג^[3] (נדפס בתולדות החסידות עמוד תנג) שכלל טענה זו בין טענותיו החמורות כנגד החסידים, כמו שינוי נוסח התפילה, ושינוי הסכין של שחיטה. וזה לשונו: "וידי תכון וזרועותי תאמץ עמכם בגזירת התורה והרבנים שלא תתגודדו כחות מיוחדות להתפלל ברבים מנהג ספרד בכל מדינותינו שלא להניח תפלין בחול המועד."

אמנם, גם הג"ר משולם איגרא הודה להם במקצת, שהרי כתב שם שבזמן המקדש כו"ע מודים שלא היו מניחים תפלין, כי חול המועד היה נקרא אז מקרא קודש בגלל קרבנות המוספים הקרבים בו, וכמבואר במסכת חגיגה (יח, א) וגם חול המועד נחשב מקראי קודש. [וזוהו על דרך סברת הגר"ח הלוי שהבאנו לעיל שביאר שהאות של יום טוב תלוי בשם מקראי קודש]. אמנם טעון, שבזמן הזה שאין לנו קרבנות, אין לחול המועד שם מקרא קודש ויש להניח בו תפלין. [וכתב דנפק"ג ג"כ לענין חיוב כיבוד ועונג, דבימי הבית היה חיוב, ולא בזמן הזה.]

מכתב של הגר"ח ש' בירנבוים

מן הראוי להביא כאן מכתב נורא שכתב רבי חיים שמואל הלוי בירנבוים (איגרות סופרים, כתיב רע"א סימן מז) בעל רוש לבב על השער המלך, חתנו של מרן הגאון רעק"א, לאחיו שלו רבי לייבל איגרא, בעל התורת אמת. רבי לייבל ביקש ממנו שיספר לו מעשי והנהגות זקנו הגרעק"א. והגר"ח ש' בירנבוים ממשפחת חסידי ומימי נעוריו הורגל שלא להניח תפלין בחול המועד, וכך מספר ברגשות הלב אודות הנהגת רעק"א בענין זה: "בחול המועד פסח הראשון לבאי לדברי מקדשו [של רעק"א], תפלין לא הנחת, אחרי כי כבוד אדוני אבי מורי ורבי הרב דוד הלוי נ"ע וכל החסידים אשר בבית מדרשינו חדלו מלהניחם בחול המועד. והתמרמר על זה [רעק"א], באמרו, 'תופשי תורה בארץ אשכנז ובארצות סביבותיה קיימו עליהם ועל זרעם תורת משה הרמ"א נ"ע בכל השגותיו על הוראת הבית יוסף, ותורת משה מורשה לנו מבלי נטות ממנה להקל או להחמיר'. ומלאתי דברי קדשו מאז ועד כה, להניח בלי ברכה, ובתנאי באם אין בחול המועד זמן תפלין יהיו נחשבים כרצועות בעלמא. ואם כי קשה היה עלי הדבר לשנות את טעמי מאשר נסיתי, עלץ לבי על כי לא הטיל עלי לברך בלחש כדעת הרמ"א ז"ל, וחשבתי אחרי כי ברכות אין מעכבות, ירא שמים יצא ידי שניהם להניח תפלין בתנאי הנ"ל."

דעת השו"ע הרב

מבוך סמיכה – עולם ההלכה נגיש לכל אחד

הגרא"ח נאה (קצות השולחן סימן ח סעיף א) הראה שכן מדוייק בדברי רבינו עצמם בפסקי הסידור. זה לשונו:"בחול המועד אין מניחים תפלין, כן נהניג אדמו"ר ז"ל, וזה מרומז גם כן בסידור אדמו"ר ז"ל, הגם שבהלכות תפלין בסידורו כתב דהמניחין תפלין בחול המועד בלא ברכה לא יפסקו בין של יד לשל ראש, ולא באר דעתנו אם להניח או לא. מכל מקום מתבאר דסביא ליה דאין מניחין תפלין בחול המועד ממה שכתב בסידור אחר הלל מתי להסיר התפלין בראש חדש, ולא באר מתי להסירם בחול המועד שהזכר גם כן שם, שמע מינה דאין מניחין כלל בחול המועד."

דעת האשל אברהם והערוגת הבושם

למרות הדעה המוסכמת בקרב תלמידי הבעש"ט שלא להניח תפלין בחול המועד, מצינו לאחד מגדולי הפוסקים ההולכים בדרכי החסידות, שאכן הניח תפלין בחול המועד, והוא הגרא"ד וואהרמאן מבוטשאטש בעל אשל אברהם, שלדעתו (באשל אברהם סימן לא) יש חיוב גמור להניח תפלין בחוה"מ.

ויתירה מזה, כתב תוך דבריו דאף מה שאומרים בשם ה"הזוה"ק שאסור להניח תפלין בחוה"מ, בטעות יסדו כן על שלא הבינו על נכון דברי ה"הזוה"ק, כי באמת אין כוונת ה"הזוהר לדברים אלו. ומרבה להוכיח שהן ע"פ גללה והן ע"פ נסתר יש חוב גמור להניח תפלין בחוה"מ. ומסיים, דמי שאינו מניח תפלין בחוה"מ הוא בגדר קרקפתא דלא מנח תפילין.

וכן הובא בשו"ת תורת יקותיאל (סימן יט אות ב) שהערוגת הבושם היה נוהג להניח תפלין, אלא שתמה על מנהגו באשר היה מקובל גדול ולא חשש לאזוהרת ה"הזוהר. וזה לשונו:"ראיתי מעשה רב ביצקי מים התורה מבארה של משה רבינו הגדול מחוסט, מרן הערוגת הבשם זי"ע, דאיהו גופא הניח תפלין שאולין ובניו לא הניחו כלל וכו' ומעשה אדמו"ר לא הבנתי. אם את בניו לא ציווה להניח, מטעם חשש לשיטת ה"הזוהר הקדוש, איך לא עזב מנהגו. ובדוחק יש לומר מכיון שראה שרבותיו הניחו, אם כי ידעו כבר מספר ה"הזוהר הקדוש, לא צרה לטבול מנהגו באפשר, עיין שולחן ערוך יורה דעה סימן רי"ד, צריך עיון לעת עתה מדוע הניח תפילין, בפרט היותו בעל מקובל גדול, כנודע לו מפי בעל מקובל גדול בעסקט עומי פעמים אחדות בענינים אלו ששמה שעות רצופים והפליאו בזה. אם כן איך לא חשש לדברי ה"הזוהר הקדוש המחמיר בעונש הנחתן".

ותמה המנחת אלעזר (בספר אות חיים שם), על עצת הערוגות הבושם להניח תפלין שואלין כדי להוציא את עצמו מספק ברכה, דכי יש דין לכם בתפלין. וזה לשונו:פשוט שלא מהני לזה מה שנוטל בחול המועד תפילין של אחר להניחן מן הבא בידו בבית המדרש, כמו שמעתי, אם אמת, מנדול אחד, דאדרבא אם מניח את תפילין שלו, יש לומר שמניח בתים בלי פרשיות כו' אבל לא להשאלים מאחר, כי של אחר בודאי יש בהם פרשיות שמניחם כל השנה ובחוקת כשרות הן, וגם פשוט דגם לענין הברכה בחול המועד לצאת מספק אין נפקא מינה, דלא דמיא לציצית, דגם על תפילין שואלין צריך לברך עליהן, כדפסקינו לעיל סימן כ"ה סעיף יב, וזה פשוט".

הדברי חיים מהסס לגשת אל הדע"ק

מסופר בשו"ת דברי יציב (חלק א סימן יב) שהגה"ק בעל דעת קדושים זצ"ל (אשר אברהם מבוטשאטש) אמר שיש לו שלש מאות טעמים ע"פ קבלה להניח תפלין בחול המועד, ובגלל כן הגה"ק הדברי חיים זצ"ל אמר שלא הלך לבקר הדעת קדושים מפני שנתירא שמא יצוהו להניח תפלין בחול המועד, וזה לשונו:"ולזה אף שבהיותכם באר"י לא הנחתם תפלין, והוא מהלכה דנותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם, מ"מ כעת בהיותכם בחו"ל, שמנהג צאנז היה שבחורים יניחו תפלין, איכא חיובא להניח, וזה ג"כ מחומרי מקום שהלך לשם, ובמקום שנהגו כן תו הוה חיובא מדינא ולא רשותא. והגה"ק בעל דעת קדושים זי"ע אמר שיש לו ג' מאות טעמים פע"ז קבלה להניח תפלין בחוה"מ, ואא"ז מצאנז זי"ע אמר שלא נסע לבעל הדע"ק שירא שיאמר לו להניח תפלין בחוה"מ, וא"כ אם כבר ציווה אא"י לבחורים שיניחו תפלין, ע"כ הוא ממדברים העומדים ברומז של עולם, וחויבא הוא.

בריחתו של השר שלום

ומסופר עוד שפעם אביר נזדמנו הרה"ק מבוטשאטש והרה"ק השר שלום מבעלזא בעית אחת, והרה"ק מבוטשאטש שלח אל השר שלום שרצונו שיבוא אליו. והיה באמצע הלילה, ואמר השר שלום אל שמשיו שרוצה לברוח מן העיר מיד. אחר שיצאו מן העיר, שאלו השמשים את רבם, "למה נחבאת לברוח". ויען ויאמר, "כי זה כבר זמן רב שרצה הבוטשאטשער רב להיפגש עמי אך לא הייתי יודע על מה. אבל עכשיו ששהיתי עמו יחד בעיר, הרגשתי שרוצה לדבר עמי אודות תפלין בחול המועד, ולא רציתי ולפלפל עמו בזה, על כן ברחתי."

ומספרים שחארי זאת, שלח הרה"ק מבוטשאטש אל השר שלום

לבקש ממנו שלשה דברים: הראשון, שיאמרו 'ברוך ה' לעולם' גם בלילי שבתות ויו"ט. השני, שבערב פסח שחל בשבת לא יאכלו חמץ בערב שבת מזמן שריפת חמץ. השלישי, שיניחו תפילין גם בחול המועד. והשר שלום השיב לו, שעל אמירת 'ברוך ה' לעולם' הרי הוא מקבל עליו ועל קהילתו. ועל שלא יאכלו חמץ מזמן שריפה, הרי הוא מקבל על עצמו ולא על קהילתו. ועל דבר התפלין בחול המועד, השיב שאינו יכול לקבל לא עליו ולא על קהילתו.

רמזים לכאן ולכאן

דומיא לזה כתב המנחת אלעזר באות חיים (סימן לא סק"א) שפעם אחת נפגשו הרה"ק מבוטשאטש עם הרה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב בבית זקנו הרב משה לייב סאסוב זי"ע, וכדרכו בקודש של הגאון מבוטשאטש לפלל עמו בדבר חובת הנחת תפלין בחוה"מ. ועוד יותר, פתח הבוטשאטשער להביא ראיות מכל מיני גימטריאות ורמזים על חיוב להניח תפלין בחול המועד. וענה לו רבי הערש'לע בגימטריא נפלאה, וזה לשונו:"ואדרכו מילתא מה ששמעתי שפעם אחת התווכחו אודות תפלין בחוה"מ, והגה"ק בעל דעת קדושים מבוטשאטש זצ"ל, והגה"ק רבינו מהרצ"ה מזידיטשוב זצ"ל. והה"ק מבוטשאטש הגיד אז רמזים להניח תפלין בחוה"מ כשיטתו, וע"ז השיב לו הה"ק מזידיטשוב ממה נפשך, אם ברמזים אתה בא אלי, הנה אומר לך רמז נכון במקומך בתורה מהכתוב שממנו דרשו חז"ל לאיסור תפילין בשבת ויו"ט, והיינו 'את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה' בגימטריא 'מניח תפלין בחול המעד חייב מינה', חושבנא דדין כחושבנא דדיו, והוא פלא."

מנהג צאנז - בחורים מניחים תפלין

מנהג קהלה קדושה חסידי צאנז אשר יסודתו בהררי קודש, מהגאון הגדול בעל דברי חיים, שבחורים מניחים תפלין בחול המועד, ולאחר הנישואין מפסיקים. וטעמם ונימוקם, כי אנחנו בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א, עיקר חובתינו לשמור ולעשות ככל אשר הורה הרמ"א. אלא שבענין זה הלכו החסידים אחר דעת החבר ע"פ דברי ה"הזוהר הקדוש ורבינו האר"י ז"ל. אבל הבחורים לפני נישואיהם, כיון דלא שייכי במילי דחסידותא, וכמו שמצינו שבהחורים אין מניחים תפלין דר"ת, יעשו כדברי הרמ"א בחול המועד.

וראה עוד בדברי יציב (חלק א סימן י) טעמים אחרים ששמע בשם זקנו. ומהם, שמכיוון שעל הרוב אין הבחורים מגיעים לשלימות הדעת, אינם מרגישים בהאות של אכילת מצה בחול המועד, הם צריכים להאות של תפלין. ועוד מצדד שם, שמפני שהבחורים אין לובשים טלית גדול בשעת תפלה, יש להם להתפלל עכ"פ בתפלין. וזה לשונו:"הטעם דבחור שאני, משום דבעי עכ"פ לבוש דמצוה בעת התפלה, וכיון דלא נהגו אצלנו שבחורים ילבשו טלית כמו בקצת בני אשכנז ובארצות המזרח, וכמ"ש בקידושינו כ"ט ע"ב ברב המנונא, וכמובא במג"א סי' ח' סק"ג, ולזה המנהג אצלנו שבחורים יניחו תפלין בחול המועד".

ובקובץ אור ישראל (קובץ י"א, עמוד קצה) כתב הרב יהושע מנשיין ששמע ממקור שדהדברי חיים אמר שיש לו שלשה דברים בקבלה מפי אליהו הנביא זכור לטוב:א', בחורים צריכים להניח תפילין בחוה"מ. ב', לפני הנחת תפלין של יד על הזרוע, יש להשליך הרצועה ממנו והלאה. ג' אין לומר המזמור "לדוד אורי" בחודש אלול אחר התפלה."

ועל דרך זה כתב הגה"צ רבי פנחס מקאריץ באמרי פנחס, שהתווכח בזה עם הבעש"ט הקדוש, ודעתו היה שהבחורים צריכים להניח תפילין בחול המועד.

לא התגודדו

אבל המנחת אלעזר התנגד מאד לשיטה זו של הדברי חיים בטענה שיש בכך משום לא התגודדו לנהוג מנהגים שונים בקהלה אחת. וזה לשונו באות חיים (סימן לא סק"א):"באיזה קהילות נהגו שהציבור אין מניחים כלל תפלין בחוה"מ, רק שהחסידים מתלמדי בעש"ט זי"ע החזיקו כדעת הב"י והאריז"ל עפ"י ה"הזוה"ק שלא להניח, ובבחורים קודם נשיאתם לא שייך מילי דחסידותא, עד כאן שמעתי בשם אבותי דצדיק וגאון מרן זי"ע". אך תמיה גדולה הוא דמה נעשה ללאו דלא התגודדו בביהמ"ד אחד, ועל זה לא שמעתי בשמו חוות דעתו הגדולה לדינא על כן בודאי אסור כעת לנהוג בהאים אחרייו להניח בחורים באותו ביהמ"ד, ולא זכינו

להבין דעת רבינו בזה להלכה."

וגם בתשובה (חלק ה סי' ו) השיג על מנהג זה אלא ששם לא התקף כ"כ נגדה. וכמוזמה, לפי ששם מזכיר את הדברי חיים בשמו, ולא מלאו לבו לחלוק עליו בחוקך.

הנעשה בר מצוה בחול המועד

לענין נער הנעשה בר מצוה בחול המועד, מצינו מי שהקילו עוד דבר. לדוגמא, הובא בשם הגר"י מסטמאר שהנעשה בר מצוה בחול המועד יש לו להניח תפלין בברכה. ונראה שהולך בזה לשיטתו, שהוא תפס לעיקר כהוראת הדברי חיים שבחורים מניחים תפלין, ולכן בבר מצוה התייר גם לברך.

אמנם, הגאון בעל מנחת אלעזר (חלק ה, סימן ו) לית ליה הכי, ופסק שאף הנעשה בר מצוה בחול המועד אין להניח תפלין, אלא ימתין לאחר המועד. וכדבריו כן נוהגים רוב עדות החסידים (מלבד הנוהגים שבחורים מניחים),

ודאתאן עלה, נימא בה מילתא גם מגאוני ליטא. הגר"מ שטרנבאך בתשובות והנהגות (חלק ב סימן כט) מספר שכאשר הגרי"ז נעשה בר מצוה היה זה בחול המועד סוכות ביום הושענא רבה כ' תשרי תר"ס, ואז מרן הגר"ח יעצו לדרוש שבענין הנחת תפלין בחוה"מ. הנער עשה כן והביא ראיות הרבה לשיטת הראשונים הסוברים שלא להניח תפלין בחוה"מ, אך מרן הגר"ח קרא לפניו את הנער וצוה עליו שבכל זאת ביום הבר מצוה שלו יניח תפלין אף שהוא חול המועד. והיתה זו הפעם היחידה שהגרי"ז הניח תפלין בחול המועד. ונראה שהגר"ח הורה לו כן רק משום שאביו הבית לוי היה נהוג כדעת הרמ"א להניח תפלין בחול המועד.

מנהג סיגענט - עושי מלאכה מניחים

בשו"ת אמרי יושר להגר"מ אריק (חלק ב סימן קמט אות ב) הביא מנהגם של אנשי סיגענט שמן הסתם לא היו מניחים תפלין בחול המועד, זולת מי שהיה עושה מלאכה בחול המועד, הוא מניח תפלין.

והוא כתב על זה דאין לו שורש בהלכה, כי אין הדבר תלוי באם עשה מלאכה בפועל או לא. חדא, דלפי הפוסקים דחול המועד יש בו אות מחמת איסור חמץ ומצות סוכה, פשיטא שאין נפק"מ אם עושה בו מלאכה או לא. ואפילו להפוסקים [וכן הוא בפשטות שיטת ה"הזוהר] דהאות הוא מצד איסור המלאכה, גם בזה אין נפקותא אם עושה מלאכה או לא, דאטו העושה מלאכה בשבת, יניח בה תפלין.

בשו"ת תשורת ש"י (סימן תפח) להג"ר שלמה יהודה ליב טאבאק שהיה רב בסיגענט, יישב את מנהג עירו, וזה לשונו:"מרגלא בפי אותם המניחין תפלין בחול המועד, דעושים כך כדי שיהיו מותרין בעשיית מלאכה. ואפשר משום דהמגן אברהם בסימן לא (ס"ק ג) כתב דהייש אומרים דחול המועד חייב בתפלין, סבירא להו כיון שמוותרין בעשיית מלאכה ליכא אות.

אך כונת המגן אברהם [היא], כיון דמדינא מותרין [ימי חול המועד] במלאכת דבר אבד [ליכא בהם אות], ולא תלוי במה שהם רוצים לעשות מלאכה [בפועל].

ומכל מקום יש לדרוש לשון הדיוט. דהנה המחמירין שלא להניח תפלין בחול המועד [הוא] משום דכן כתב זוהר. והלחם חמודות יישב מנהג הנוהגים להניח תפלין, דה"הזוהר סביא ליה דבחול המועד מן התורה אסור בעשיית מלאכה והוי אות בלא תפלין, והמניח תפלין מזלזל בקדושת חול המועד, ו[אילו] הנוהגים להניח תפלין סבירא להו כהפוסקים דרק מדרבנא אסור מלאכה בחול המועד. וכבר פליגי הפוסקים בזה כו'.

וגם להנמנעים מלהניח תפלין יש נפקא מינה, דאם נמנעים משום דחוששיין דמלאכה בחול המועד כשאינו דבר האבד אסור מן התורה ואם יניחו יהא לזלזל לאות של חול המועד, אם כן בספק דבר האבד או היכא דיש פלוגתא באיזה מלאכה אם מותר בחול המועד, כגון אם דבסימן תקל"ח, יש להחמיר, דהוי ספיקא דאורייתא. והמניח תפלין ומחזיקים בהלכה דמהתורה מותר בכל מלאכה בחול המועד מרויחין זה. נמצא כי שאומרים שמניחין כדי שיוכלו לעשות מלאכה אינו דבר ריק ושמא יצא מפ"י גדולים."

אך המנחת אליעזר התנגד מאד לסברתו, ודחה את דבריו במקיפות בטענה דאטו קדושת חול המועד בבעלי מלאכה תלוי, דמלאכת חול המועד מסרן הכתוב לחכמים ולא לבעלי מלאכה. מה לנו אם הוא מקיל ועובד שלא כהלכה, אטו ברשיעי עסקינן ותקנתא לפושעים עבדינן, וכי בשביל זה עוד יניח תפילין ויזלזל בקדושת חול המועד ויהיה חול לגביה. כללו של דבר, לא יתכן לומר דמי שעושה מלאכה במועד יתחלף אצלו הדין.

בתים ירקנים

The Halachos of Ribbis: Fundamentals Banks, Unions, and Corporations

The Advent of Banks

When banks became common in Europe, several seminal teshuvos were written discussing the permissibility of depositing into or borrowing from a bank that dealt with other Jews. While earlier Poskim prohibited the practice altogether, [Kitzur Shulchan Aruch 65:28] because a Jew would either be paying interest to or receiving interest from other Jews, other Acharonim gave various reasons to allow it. Among the reasons given were the following:

Banks are owned by corporations, rather than individuals, which in the opinion of these Acharonim does not constitute real ownership, and therefore has no prohibition of *ribbis*. [Yad Shaul page 47; Mahari Halevi; Rogatchover Gaon]

Based on the halachic concept of *bereirah*, we can say that a Jewish borrower is borrowing money only from non-Jewish depositors, while a Jewish depositor is only receiving interest from non-Jewish borrowers. [Sho'el U'Meishiv I 3:31]

If the Jewish money is a minority of the bank's total holdings, it is permitted to borrow from the bank

based on the rule of *bitul b'rov*, meaning that the minority of Jewish money is nullified by the majority of non-Jewish money. [See Shevilei Dovid Y.D. 168:50 [who gives a modified application of this]; Bais Yitzchak Y.D. 2 Kuntres Acharon 32]

If the employees are non-Jews, the rule of *ein shlichus l'akum* is applied, meaning that a non-Jew cannot be an agent for a Jew. Therefore, even if a Jew borrows money from the bank, since he is actually given the money by the non-Jewish tellers, they are not viewed as agents for their Jewish employers. Instead, it is viewed as if they are giving the borrower money that is *hefker*, ownerless, in which case there is obviously no prohibition of *ribbis*. [Maharshag Y.D. 3]

These are just some of the many reasons offered by Poskim to permit borrowing money from or depositing money into banks. However, each one of these reasons is disputed by other Poskim.

In the modern bank structure, there is no direct connection between the depositors into a bank and the borrowers from that bank. Accordingly, there would not be any problem borrowing from or depositing into a bank whose corporate ownership consists solely of non-Jews. However, that is often not the case, because many banks do have Jewish ownership and/or are publicly traded which means that all the shareholders, including Jewish investors, are viewed as owners according to some major Poskim. Consequently, many Poskim say that one should not borrow from or deposit

into a bank that has Jewish ownership without a heter iska.

Rav Moshe's Opinion

According to Rav Moshe Feinstein, corporate ownership does constitute real ownership. Despite this, he writes that only shareholders who actually have a say in the running of the company are considered true owners. Accordingly, there is only a problem of *ribbis* if the corporation has Jewish shareholders who have considerable stakes in the corporation. This would permit using most banks without any problem of *ribbis* at all, even if they are publicly traded and may have Jewish shareholders. Note, however, that in corporations where every shareholder has an equal vote, such as a credit union, this *heter* does not apply.

In a separate *teshuvah*, Rav Moshe famously writes that it is permitted to lend money and charge interest to any LLC (but it is forbidden to borrow money with interest from an LLC), because a loan without personal liability is not halachically considered a loan. Other Poskim disagree and forbid such loans. [This was discussed in the segment on Ribbis Fundamentals.]

Paying Ribbis to Avoid Harm

One who is forced to pay interest to a Jew, such as to a Jewish-owned electric company that will shut off his electricity if he does not pay the interest for a late payment, is permitted to do so because it is comparable to bribing a thief not to cause him harm.

והטעם, דלפני הנישואין לא שייך במילי דחסידותא. ועוד טעם, כי אין דעתם שלמה ואין מרגישים באות של חוה"מ. ועוד, כיון שאין לובשים טלית גדול בתפלה, נכון שילבשו תפלין (דברי יציב). ויש מייחסים שיטה זו של הדברי חיים בקבלה מפי אליהו זל"ט.

יא. המנחת אלעזר התנגד למנהג זה שהבחורים מניחים, שיש בזה משום לא תתגודדו.

יב. מובא בשם הגר"י מסטמאר שנער הנעשה בר מצוה בחול המועד מניח תפלין באותו היום בברכה. אבל המנחת אלעזר דחה דבריו. וכן נוהגים רוב החסידים. הגר"י הניח תפלין ביום הבר מצוה שלו בחוה"מ סוכות ע"פ הוראת אביו הגר"ח.

יג. מנהג עיר סייגעט שאותו שהיו עוסקים במלאכה בחול המועד מניחים תפלין. האמרי יושר כתב שאין לזה שורש בהלכה. אך התשורת ש"י יישב המנהג שהעושים מלאכה מחזיקים כדעת הסוברים דמלאכה בחוה"מ אינה אסורה מן התורה ולא מקרי אות. המנחת אלעזר דחה סברתו.

יד. הגר"י אייבשיץ הניח תפלין בלי פרשיות כדי להמנע מן המחלוקת. אבל יש שטענו כנגדו. וגם החתן סופר לא ניחא ליה בזה כי ניכר להראים [בזמניהם שהבתים היו רכים]. ומדברי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע נראה שלא לעשות כן.

שלו או"ח סרל"ו.

סיכום הדברים

א. מקדמת דנא, היו בני אשכנז נוהגים כהרמ"א להניח תפלין בחול המועד.

ב. הדברים השתנו בתקופה שבה התפשטה תנועה החסידות, שמורינו הר"י בעש"ט הנהיג את עדתו לעשות כדעת המחבר המתאמת עם דברי הזוהר שלא להניח תפלין.

ג. המתנגדים לא התנגדו בענין התפלין, באשר גם רבם הגר"א פסק כדעת המחבר. וזולת הגר"מ איגרא, שהשיג עליהם גם בענין הזה.

ד. חתנו של הגרעק"א, הגר"ח בירנבוים, היה ממשפחת חסידים והיה מנהגו שלא להניח תפלין בחוה"מ. אבל רעק"א השפיע עליו שיניח. ומאז התחיל להניח בלא ברכה.

ה. השו"ע הרב פסק בספרו, וגם בסידורו כדעת הרמ"א. אבל מעשה רב שלא היה מניח, וכן הנהיג לאנ"ש. הגר"ח נאה מדקדק גם בנותן סידורו.

ו. חתנו של הגרעק"א בדרכי החסידים, חרה לו מאד על מנהגם שלא להניח תפלין בחוה"מ. וכן הערוגות הבושם נקט כדבריו.

ז. השפעתו של האשל אברהם בדבר שיטתו בתפלין בחוה"מ היתה כנראה כבדה מאד. והדברי יציב מספר על הדברי חיים שירא לבקר את האשל אברהם פן יצוהו להניח תפלין, כי היה תחת ידו שלש מאות ראיות ע"פ קבלה להניח תפלין בחוה"מ.

ח. השר שלום כשנזדמן פעם בעיר אחת ביחד עם האשל אברהם והרגיש בדבר, ברח מן העיר פן יאלץ ללפלל עם האשל אברהם בדבר תפלין בחוה"מ. ועכ"ז האשל אברהם שלח אליו אח"כ בבקשה שישנה את מנהגו, ולא קיבל עליו.

ט. גם הרה"ק מזידיטשוב התווכח עם האשל אברהם בדבר.

י. מנהג צאנז, ע"פ הדברי חיים, שהבחורים מניחים תפלין בחוה"מ

ראוי לציין על מנהג משונה, להניח תפלין ריקנים בלי פרשיות בתוכם. וכן הובא בספר אות חיים ושלום (שם) בשם הגאון רבי יהונתן אייבשיץ ז"ע שהיה דעתו שלא להניח תפלין בחוה"מ, אך מפני חשש מחלוקת עם אנשי מקומו, הניח הבתים בלי הפרשיות. והמנחת אלעזר הביא מי שטענו שלא הועיל כלום בתקנתו, דסוף סוף לאחרים היה נראה כאילו מניח תפלין, ועדיין יש בזה זלזול המועד לדעת הזוה"ק. אך הוא דחה דבריהם שאין לחוש כל כך בענין זה.

אך בשו"ת חתן סופר (סימן קכז) כתב שאין ראוי לעשות כן כי הרואים ירגישו שאין בהם פרשיות, אלא אם בא להתרחק מן המחלוקת, עדיף להניח התפלין אך יזים ממקומם הראוי, כגון קרוב להמצא, ובה לא יכירו הרואים שלפעמים הבית נשמט ממאליו לשם, ע"ש.

אמנם, בימינו שעושים הבתים מעור בהמה גסה והבתים קשים, אין היכר כלל בהסרת הפרשיות, ולכאורה גם החתן סופר יודה לפתרון זה.

אמנם בדבר הזה דן כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע (אגרות קודש חלק כ' ע' שכט), ולא ניחא ליה בפתרון זה, שכתב, וזה לשונו: לכתבו אודות תפילין בבתיים ריקים בקשר עם חוה"מ, האריך בזה בספר אות חיים ושלום להרה"צ הרה"ג כו' ממונקאטש סי' לח סק"א ואין הענין פשוט כלל וכלל אפילו לאלו המצדדים לזה. וכמה ששוללים הענין מטעמים חזקים.

והוסיף מהם בס' אדרת אלי' (לבעה"מ משנת חסידים) שאוסר בפשיטות. בשו"ת חתן סופר (סקק"ז) כתב "יש בזה חששות וכמו שכבר נשמע מגדול א' שהרעישו עליו". דרך אגב - מזה מוכח שלא עלתה אודות סופר [להניח בתים ריקים], ודלא כמו שאמר לו פ'. ובס' מאסף לכל המחנות קיבץ להקת פוסקים שאין באי הנחת תפלין לא תתגודדו (שם סק"א). ועד"ז פס"ד הצ"צ בפס"ד

[1] לפחות על פי המחקר שלי.
 [2] לעומת זה, בפולמוס שבין הגר"י עמדין והגר"י אייבשיץ, אחת מהטענות שכנגד הגר"י אייבשיץ היתה שאינו מניח תפלין בחול המועד. ובספרו לוחות העדות, והשיב הג"י אייבשיץ על זה בחריפות, ובמכתבו להפני יהושע טען עוד שבאמת גם הגר"י עמדין אינו מניח תפלין בחוה"מ כמנהג אביו החכם צבי שקיבל על עצמו כמה מנהגי של אחינו בני ספרד. וראה בסוף הסימן מה שמובא בענין הנהגת הגר"י אייבשיץ.
 [3] הטעם שרק הוא לבד היה מן הטוענים כן, יתכן כי היה עיר מושבו בפרסבורג שאינו במחוז ליטא. בעוד שרוב ההתנגדות נבעה ממחוז ליטאי ששם הלכו בעקבות הגר"א.

Charoses At the Seder

The view of Rav Elazar Ben Tzadok²¹ is that charoses constitutes a mitzvah. The Gemara presents two explanations of Rav Elazar ben Tzadok's opinion. One explanation is that the thick texture and cloudy color of the Charoses serve to recall the mortar that the Jewish slaves used for making bricks in Egypt. A second explanation is that the Charoses serves to remind us of the "Tapuchim" in Egypt. Rashi and Rashbam explain that the Jewish women in Egypt would painlessly and quietly give birth beneath the apple trees so that the Egyptians would not discover that a Jewish male was born. We follow the view of Rav Elazar Ben Tzadok.

The Rishonim write that Charoses is made from fruits mentioned in Tanach symbolizing the Jewish people (apples, figs, dates, walnuts, almonds and pomegranates, with some adding grapes and pears). The Ari z"l would eat Charoses comprised of grapes, figs, dates, nuts, apples, pomegranates and pears. The Ari z"l did mention that the common custom amongst Ashkenazim was to make Charoses comprised of nuts, apples and pears.²²

As noted above, we explained that one of the reasons that we eat charoses is that the Charoses serves to remind us of the "Tapuchim" in Egypt. Rashi and Rashbam explain that the Jewish women in Egypt would painlessly and quietly give birth beneath the apple trees so that the Egyptians would not discover that a Jewish male was born.

It should be noted that Tosafos²³ explains that the Biblical word "Tapuach" refers to a citrus fruit, like an esrog or an orange. This view of Tosafos was also cited by Harav Yosef Dov Soloveichick zt"l.²⁴ It is for this reason that Rav Hershel Schachter shlit"a (in a shiur) maintains that if one wants to be accurate, he should use oranges (or other citrus fruits) for the charoses. Harav Avraham Blumenkrantz zt"l adds that in many Sefardic homes apples are not used at all for the Charoses. And that those who do use apples for the Charoses should also include some citrus fruit or juice. However, this does not seem to be the common custom.

The Gemara in Pesachim continues and teaches that we should add spices to the Charoses to remind us of the straw in Egypt. The Rama²⁵ writes that the custom is to add cinnamon and ginger. The Baal Hatania explains that these spices resemble straw because even after they are grated and ground, they are in strandlike form, similar to straw.

Although the common custom is to use powdered cinnamon and ground ginger, it would seem that using powdered cinnamon and ground ginger would not be a proper fulfillment of this custom, as they are no longer strandlike. Harav David Feinstein shlit"a²⁶ writes, "Semi-ground, long-shaped spices such as cinnamon and ginger should also be added, since they symbolize the straw that the Israelites had to work with. As of this writing, unground cinnamon or ginger is not widely available in America, so people season the charoses

with ground cinnamon. But this is needless because ground spices do not symbolize straw. I am surprised that we neglect to enhance our mitzvah performance by obtaining this ingredient. In Mishnaic times the peddlers of Jerusalem would call out, 'Come and get your spices for the mitzvah!' (Pesachim 116a). As of this writing, however, these spices in their unground form have become available and can be used for charoses."

As cited in the previous halachos, the fruit is chopped up and ground in a thick mixture, in order to resemble the mortar that the Jewish slaves made in Egypt. However, if it were to remain thick one would not be able to dip the Marror in the Charoses. It is for that reason that we add red wine to the Charoses in order to thin it out. The red wine content of the charoses also serves to recall the first of the ten plagues – the plague of blood.²⁷

The Chayei Adam and Chok Yaakov write that one should bring the Charoses to the table while it is thick and right before one is ready to dip in it the Marror one adds the wine.

When Pesach falls on Shabbos the wine should be added before Shabbos. If one forgot to add the wine before Shabbos, the wine may be added on Shabbos in an abnormal way. Therefore, the wine should first be placed into the vessel and then the Charoses is added. He should not mix it with a spoon or other utensil, but should mix it by using his finger or by shaking the vessel.²⁸

¹ Tosafos Pesachim 115b.

² Shulchan Aruch 473:4.

³ Mishnah Berurah 17.

⁴ Netai Gavriel Pesach vol. 2 page 328.

⁵ Haggadah Rav Shlomo Zalman Aurbach zt"l page 77.

⁶ Haggadah of Chabad page 28.

⁷ Netai Gavriel ibid. page 330 and Darchei Chaim

V'Shalom 588.

⁸ 130:1.

⁹ 118:10.

¹⁰ Cited in Likutei Maharich page 12.

¹¹ Refer to Tosafos Chaim on Chaya Adam ibid.

¹² See Netai Gavriel Pesach vol. 2 page 329.

¹³ 486:1.

¹⁴ Haggadah Kol Dodi page 29.

¹⁵ Chabad Haggadah page 28.

¹⁶ Refer to Shulchan Aruch 473:1,4.

¹⁷ Maaseh Rav 191.

¹⁸ The Halachos of Pesach by Rav Shimon Eider.

¹⁹ Haggadah Minchas Chein page 62.

²⁰ Netai Gavriel Pesach vol. 2 page 328.

²¹ Pesachim 114a.

²² Refer to Kol Bo and Kaf Hachaim 473:99.

²³ Taanis 29b.

²⁴ Nefesh Harav 209.

²⁵ 473:5.

²⁶ Haggadah Kol Dodi page 66.

²⁷ Chayei Adam 130:4.

²⁸ Chayei Adam ibid.

Join a pre-Pesach

דיני ערב פסח שחל בשבת

When Erev Pesach Falls on Shabbos

↔

with
Rabbi Mendel Prescott
Rosh Yeshivah. Machon Smicha

Monday Night
7 April / 9 Nissan
8:00pm EST

Join Live at: onlinemachon.com/live